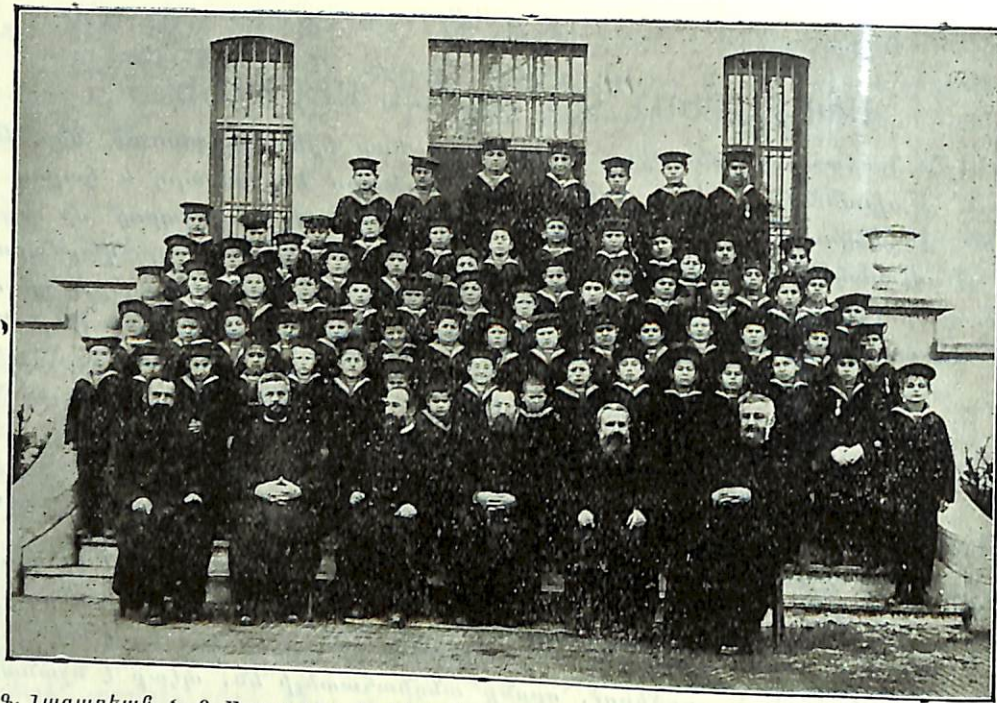

Հ. Գ. Լազարեան, Հ. Բ. Աստուր, Հ. Խ. Սիման, Հ. Բ. Տիրոյեան, Հ. Ե. Ալրոյ, Հ. Բ. Շամամանեան

զանոնք զետեղեց օգտակար արուեստներու և արհեստներու վարժարաններ և արհեստանոցներ, մաս մ'ալ փոխադրելով Մ. Ռափ. վարժարան բարձրագոյն ուսման։ Սոյն գործին մէջ մեր վաստակաւոր Հայրերն եղան՝ Հ. Յակոբ վ. և իրեն օժանդակ՝ Հ. Բենիկ վ. Հ. Եփրեմ, Հ. Խորէն և Հ. Գարեգին վ. Կ. Պոլսոյ մէջ։ Որբերու այդ Ա. Խումբէն վերջ 50եակ մը որբեր ալ Յունաստանէն եկան. ասոնք ալ ի սկզբան ինամուսեցան Ֆրեստոյի մէջ Տեսչութեան տակ Հ. Վրթանէս վ. Խան. պէկեանի՝ գործակցութեամբ Հ. Դանիէլ վ. Ստեփանեանի, Հ. Եսայի վ. Տայեցեոց և Հ. Գր. վ. Սարգսեանի ապա. ղրկուեցան Միլան նախկին խումբին միանալու։ Որբախնամ - կրթական գործը և մեր Համալսարանական սաներու հսկողութիւնը շարունակեցին Հ. վ. Խանպէկեան, Հ. Յակոբոս վ. Բոսպոլյեան և հուսկ Հ. Գա. րեգին Լազարեան, Հոն գործեցին նաեւ Հ. Ս. Երեմեան, Հ. Թ. Թումաճան, Հ. Բ. Մարգարեան, Հ. վ. Հացունի, Հ. Ե. Պապիկեան, Հ. Կ. Քիպարեան, Հ. Մ. Թաշ. ճեան, Հ. վ. Յովհաննէսեան եւն. 1933 թուականին երբ արդէն ձեւացած էին որբերը և պատրաստ կեանքին մէջ նետուելու և յաջողելու համեմատ իրենց առած խնամ. քին, կրթութեան և արուեստին՝ փակուեցաւ Միլանու Միսիթ. վարժարանը։

Ամփոփեց Հ. Եղիս. ֆէշիպեան

ՄՈՒՐԱՏ - ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՄԻՋԱՎԱՅԻՐԸ - ԿԵԱՆՔԸ - ՆԿԱՐԱԳԵՐԸ

ՄԻՋԱՎԱՅԻՐԸ

Վենետիկ՝ հռչակաւոր ուխտավայր գեղեցկութեան իր բնական ու գեղարուես. տական զգլխիչ հմայքով՝ յատուկ աղերսով մը կապուած է Հայութեան՝ իր լճակին ծոցը հանգչող Ս. Ղազարու շնորհիւ, որու կեանքին ու գաղափարականին արտա. ցոլացումն է քաղքին մէջ իր Մ.-Ռ. վարժարանը։ Միեւնոյն Վենետիկեան գեղեցիկ մթնոլորտին տակ զետեղած է Նախախնամութիւնը թէ՛ հայ վերածնունդի որբանը, փոքրիկ բայց գաղափարի պէս մեծ, ընդարձակ ու անմեռ, և թէ՛ այդ լուսաւորութիւնը հեռունները տանող, դէպ ի ազգային շրջանակները սփռող իր աշխարհիկ գործօն մար. մինը՝ վարժարանը, ուր զանազան վայրերէ կը խմբուին պատանիներ՝ Կալկաթայէն, Փոքր Ասիայէն, Կովկասէն, Պոլսէն. հայ՝ ամէնքը, բայց սահմաններով անհունապէս անջատուած, կու գան, կը միանան հոս մտաւոր ու բարոյական սնունդի միութեամբ թրծուելու։ Ու վարժարանը՝ հայրենի տուն մը կը դառնայ ստուգապէս, ուր դաս. տիարակները՝ սրտոտ հայրեր, գուրգուրանքով կը խնամեն իրենց յանձնուած ազգին զաւակները, որոնք կը սորվին հոս զիրար սիրել, համաձայնիլ իրարու, համագոր. ծակցիլ, սիրել կրօնքն ու Հայրենիքը՝ որուն խոր ծանօթութիւնը կը ստանան տոհմային ուսմանց լուրջ աւանդումով։

Վենետիկ իր անսովոր գեղով, լոյսի ու երգի խաղերով և ներդաշնակութեամբ Միսիթարեան Սաներու նկարագրին ու հոգեբանութեան կազմին մէջ կատարած է շատ կարեւոր դեր մը։ Վենետիկոյ միջավայրը անտեսել անկարելի է՝ երբ կը խօսուի վարժարանէն ելած բանաստեղծ մտքերու, թերգեանի, Հեքիմեանի, վարուժանի և ուրիշներու վրայ, որոնց երեւակայութիւնը ազդուած է մեծապէս անոր կենդանի ու զանազանեալ գոյներէն, գեղեցիկ արշալոյսներէն ու երկնային վերջալոյսներէն, անոր պալատներուն քանդակազարդ շքեղութենէն և իր լճակին հանդարտ ու կակուղ վէտ. վէտումներէն։

Միջավայրի գեղեցկութեան հետ՝ որ կը խօսի հայ պատանիներու սրտերուն, այն պալատն ալ՝ ուր կը բնակին անոնք, կը ներշնչէ շարունակ վեհութեան ու ազնուութեան զգացումներ իր ճարտարապետական հրաշալի գծերով։

Ռափայէլեան վարժարանը կը բացուէր նախ 1836, սեպտ. 11-ին, մեծ ջրանց. քին դիւթիչ երկայնքին վրայ՝ շողջողուն Բեզարոյ պալատին (Palazzo Pesaro)

մէջ, հսկայ, ամուր շինուածքով, փառաւոր տեսքով, որուն կը պակսէր միայն աշակերտաց շարժուն կեանքին համար անհրաժեշտ պարտէզը. այս պակասը լրացնելու համար 1850-ին կը փոխադրուէր Ծննդիոյ պալատը (Palazzo Zenobio), ուր է մինչեւ այսօր, նոյնքան հոյակապ և վսեմ կազմուածքով, իր չնաշխարհիկ թիւերով և զանազան ու օգտաւոր պարտէզով:

Հայ պատանիներ յաճախ իրենց հայրենի խոնարհ յարկերէն եկած՝ բարոյապէս ինքզինքնին բարձրացած, ազնուականացած կը զգան բնակելով շքեղ պալատի մը մէջ, ուր ամէն ինչ մեծութիւն, վսեմութիւն կը ներշնչէ. ու ասիկա կարեւոր դեր մը կը խաղայ նաեւ անոնց մտաւոր ու հոգեկան ձեւաւորման մէջ:

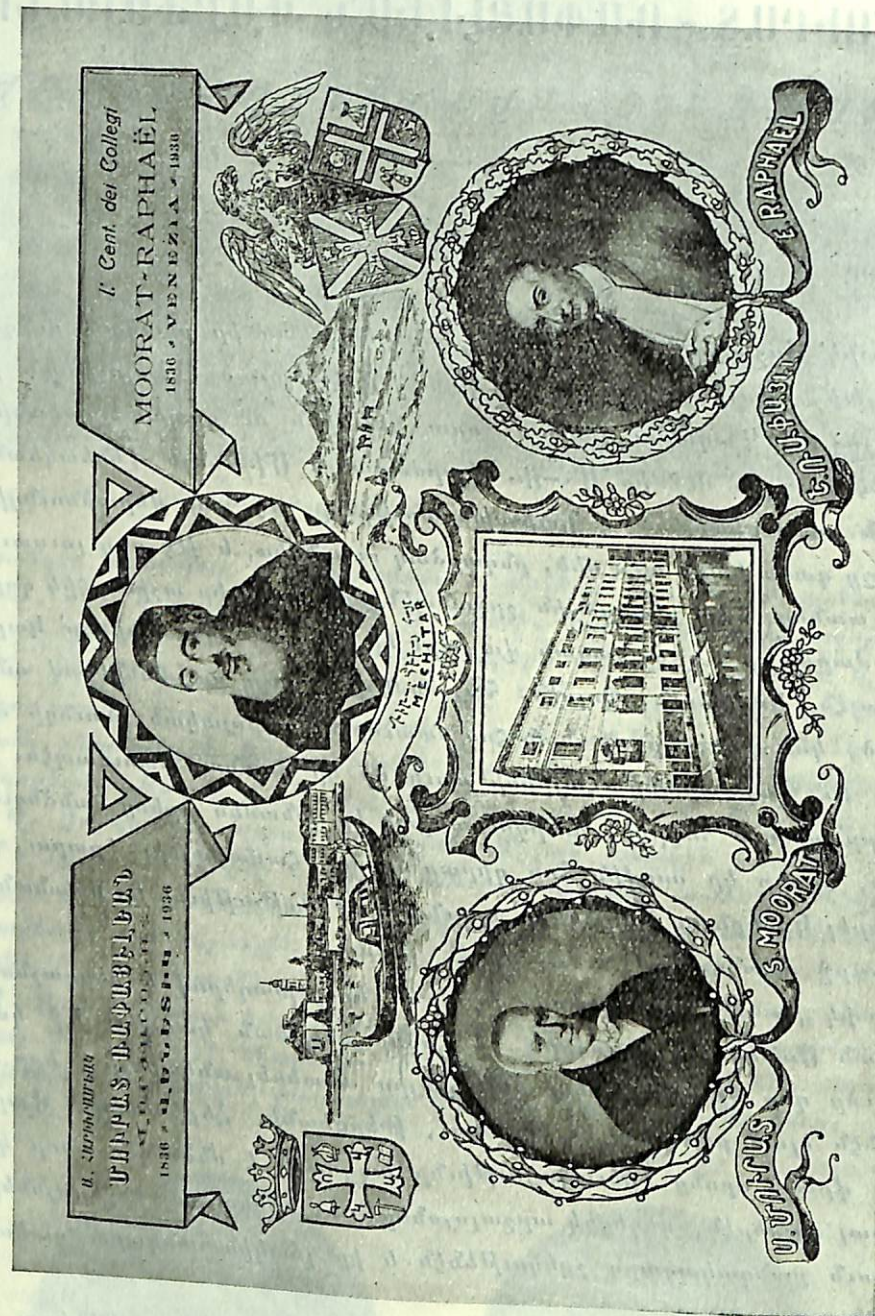
Այս փառահեղ շէնքին մէջ ապրուած կեանքը՝ մեծ ընտանիքի մը կեանքին պատկերը կու տայ. աշակերտները կը զգան զայն իրենց տունը, ուր կը վայելեն հայրական խնամքը իրենց դաստիարակներուն, կը հպատակին օրական կանոնաւոր ընթացքի մը, կազմուած՝ աղօթքի, ուսման ու հանգստի պահերով:

Առօրեայ կեանքը կը բացուի Ս. Պատարագի ներկայութեամբ՝ Վարժարանիս փողոց բայց ամփոփ մատրան մէջ, ուր աշակերտները իրենց սրտին առաջին իղձերը կը նուիրեն Աստուծոյ՝ առաւօտեան աղօթքով ու համառօտ մտածականով հասարակաց կատարուած: Օրուան նուիրական պահն է ստուգիւ այն՝ զոր կ'անցընեն անոնք երկրպագութեամբ և յարգանքով, աչքերնին դէպ ի խորանը դարձուցած՝ իրենց ետին ունենալով Հ. Ալիշանէ յղացուած Վարդանանց յիշատակին հայրենաշունչ նկարը՝ զոր ամէն օր իրենց մուտքին կը տեսնեն ու կը ներշնչուին ազգասիրութեան մաքուր ու վեհ զգացումով:

Լոռութեամբ ապա կ'ամփոփուին իրենց դասարանները և կը զբաղին սերտողութեամբ, որուն կը յաջորդէ նախաճաշը, հանգիստը. և ժմ. 8-ին կը սկսին դասերը, որոնց թիւը դասարաններու համեմատ կը փոխուի. սովորաբար եօթը ժամով օրուան մէջ, առաւօտը՝ երեք, իսկ յետ միջօրէի՝ չորս դասեր կը յաջորդեն հանգիստներով կանոնաւորուած: — Ճաշը ժ. 12-ին, և ընթերցը ժմ. 8-ին տեղի կ'ունենան՝ շահեկան ընթերցումով սեղանին սկիզբը. ու ապա կը շնորհուի ժամ մը հանգիստ պարտէզին մէջ. օրը կը փակուի վերստին աղօթքով, կատարուած մատրան մէջ Մխիթար Աբրահամ յօրինած երեկոյեան աղօթքով և Ս. Ներսէս Շնորհալիի «Նայեաց սիրով»-ի մէկ տան երգեցողութեամբ:

Մուրատ-Ռափայէլեան Վարժարանը՝ իր դարաւոր կեանքով, ազգիս միջնակարգ Վարժարաններու շարքին մէջ՝ ամենէն ազնուականը, ամենէն արդիւնաբերը, և ամենէն տիպար օրինակը գուցէ կը ներկայանայ: Այս տիպոգոյսը կու տայ իրեն արժանաւորութիւնը՝ որ ուսումնասիրուի ու ցուցադրուի իր կեանքն ու ասոր նկարագիրը: Զանազան երեսներ ունի այս կեանքը, ուսումնական, մարզական, արձակուրդի օրերու, որոնց մասին համառօտիւ պիտի անդրադառնանք:

* * *

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

Այս առօրեայ կեանքին մէջ, որ ներդաշնակօրէն հիւսուած կ'ընթանայ, Ուսումը կը տիրապետէ օտար և տոհմային մասերով: Աշակերտաց գրական աշխատութիւնները՝ թերթերու հրատարակութեամբ, Հանդէսներու սարքումը, Բանախօսութիւնները, Թա-

Մխիթար Արքայապետ և յաջորդ հիմնադրող Սրբազանները, արդիւմաւոր՝ Մուրատ և Ռափայէլեան վարժարանաց հիմնադրութեամբ ու զարգացմամբ զործին մէջ:

տերական ներկայացումները, որոնք ամէնքն ալ կը ձկտին անոնց մտաւորական ընդունակութիւնները զարգացնելու, մաս կը կազմեն Ուսումնական կեանքին:

Ուսման տրուած կարեւորութիւնը շատ լուրջ է. ինչպէս ըսինք՝ անոնց ուղղութիւնը կրկին է, օտար և տոհմային: Տոհմայինները՝ հայկական հին ու նոր լեզուները, ազգային հին ու նոր մատենագրութիւնը, պատմութիւնը սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը՝ Հայաստանի քննական աշխարհագրութեան հետ միացած՝ կ'աւանդուին Մխիթարեան կարող ու զարգացած անձերէ. նմանապէս կրօնագիտութիւնն ու իմաստասիրութիւնը իր այլեւայլ մասերով:

Բեզարոյ Պալատը, ուր մախ կը սկզբնաւորի Ռափայէլեան վարժարանը

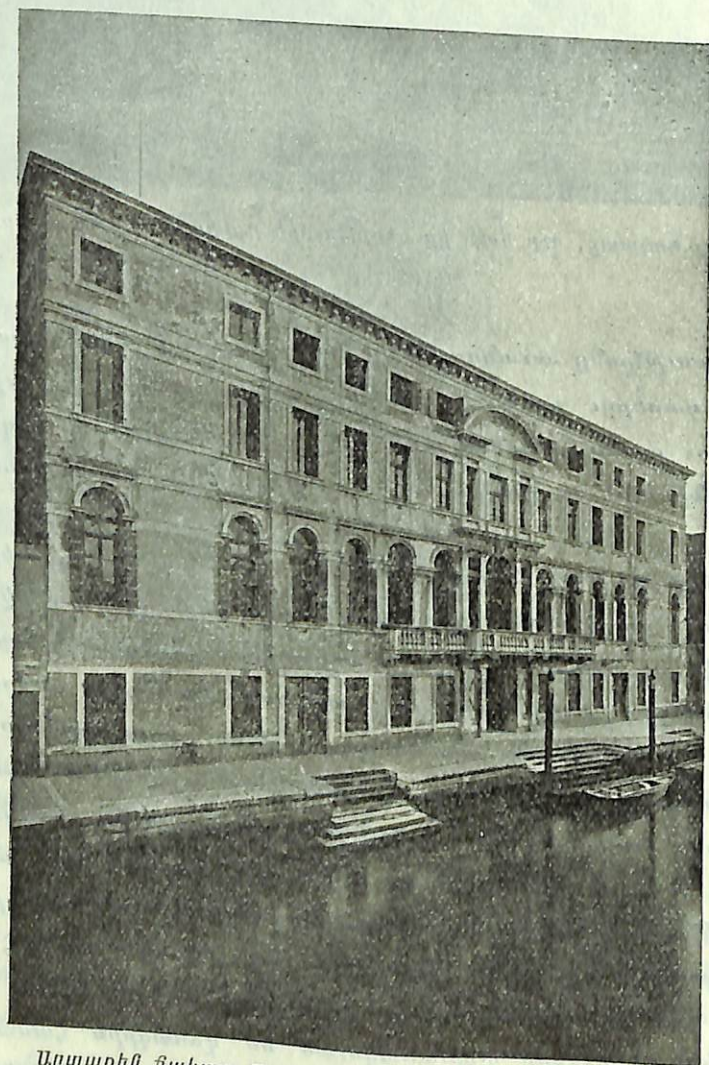
Ազգային գիտութեանց աւանդումը կը կատարուի ամենամեծ խնամքով ու խիստ պահանջով. այդ դասերու ոգին՝ է զրոշմել հայրենիքի խոր ճանաչումը և սէրը, ապագայի մռայլ ու օտար շրջանակներու մէջ զինուած ըլլալու, ազգային ինքնուրոնութիւնը չկորսնցնելու, ու միանգամայն ծաւալելու նոյնը՝ ազգակիցներու շրջանակի մը մէջ:

Օտար ուսումներէն կ'աւանդուին իտալ. ու ֆրանսական լեզուները և մատենագրութիւնը, ինչպէս և անգղիերէն և գերմաներէն լեզուները՝ իրենց բնիկ ուսուցիչներու ձեռքով: Նմանապէս պատմական և աշխարհագրական ուսումները իրենց ճիւղաւորումներով: Գիտութիւններէն՝ բնաբանութիւնը, տարրալուծութիւնը, ուսողութիւնը, տոմարագիտութիւնը, քաղաքական տնտեսագիտութիւնը, գծագրութիւնը, երգը, եւն. կ'աւանդուին պետական ուսուցիչներէ, այն առանձնաշնորհութեան պատճառաւ՝ որով Մ.-Ռ. վարժարանը արքունի վճիռով 1897-ին հաւասար կը հռչակուէր պետական վարժարաններուն հետ ու անոնց իրաւունքներուն հաղորդ: Սոյն արքունի վճիռը 1924-ին Ներկայ Ֆրանսական կառավարութեան Ազգ. կրթութեան նախարար՝ Ճէնթիլի հրամանագրով վերահաստատուեցաւ, որուն շնորհիւ, ինչպէս սկիզբը, նաեւ այսօր, մեր շրջանաւարտ սաները՝ կրնան իսկոյն Համալսարան յաճախել:

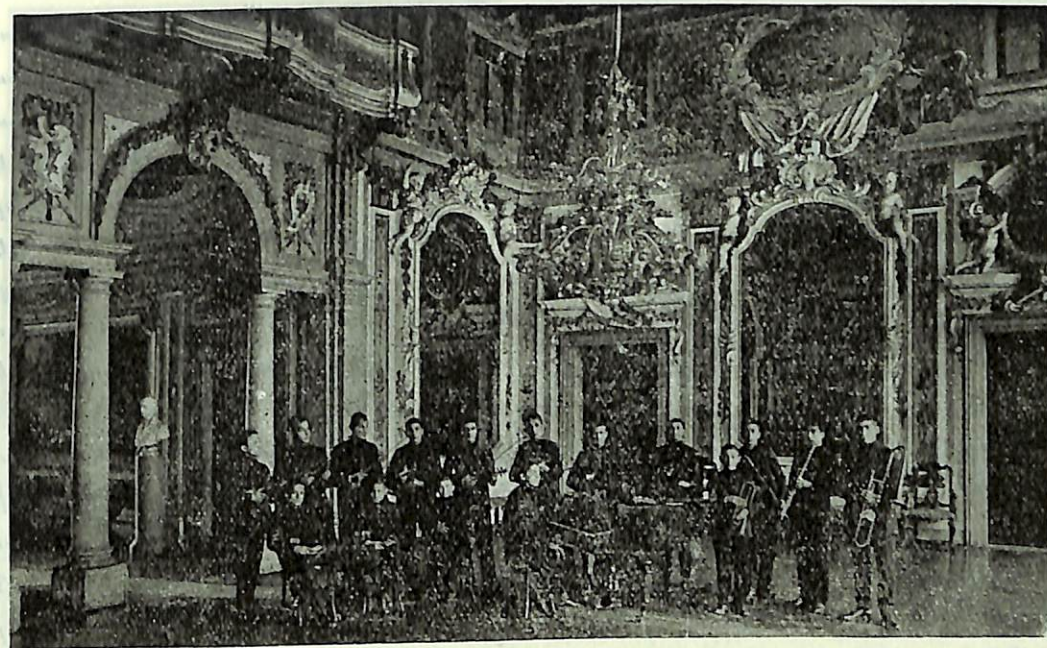
Յոյն ու լատին լեզուները փոխանակուած են վճռագրին համաձայն հայերէն գրաբարով ու աշխարհաբարով, որ պատիւ մ'ալ է մեր ազգային լեզուին:

Ուսումնական զարգացումը կ'ամրոգջանայ աշակերտաց անհատական աշխատութիւններով, գրական արուեստի մշակումներով, երբ անխոնջ նուիրումով՝ աւանդական սովորութեան մը համաձայն տարւոյն զանազան առիթներուն՝ կազմակերպչական լուրջ հանգամանքներով կը հրատարակեն թերթեր, որոնք ի բաց առեալ մի քանիէն, շատ կանոնաւոր, արուեստով ու ճաշակով, գրական, գիտական ու քննադատական պարունակութեամբ լի են։ Կան թերթեր որոնցմէ թիւ մը միայն լոյս տեսած է, բայց կան ալ որ կատարեալ են թուով, ու արժէքով ալ աւելի գնահատելի։ Երկուստեք 1895-ի Արշալոյս ամսաթերթը, 1900-ի Հոյժիկ-Մեղմիկը, 1908-ի «Քնարիկ»ը (Կիսամեայ), 1926-ի Դեպի Լոյսը, եւ յետոյ տարի անթերի կատարելութեամբ 1927-ին Փարոս, 1931-5-ի Լուսադրիւրը։ Վերջին թերթը յորեւեանի առթիւ լոյս տեսած է, իրենց սիրելի Դարադարձը ճոխ՝ նիւթերու պարունակութեամբ ու գեղարուեստական արժէքով։

Հանդեսները, որոնք շքեղօրէն միշտ տեղի ունեցած են Վարժարանիս թիէթրոնեան

Արտաքին ճակատ Մուրատ-Ռափայէլեան Վարժարանի

Նուագախումբ Մուրատ-Ռափայէլեան Վարժարանի

դահլճին մէջ, բազմաթիւ եղած են և զանազան առիթներով։ Երաժշտական ու գրական լուրջ խմբումներ են անոնք, որոնց կը մասնակցին մեր սաները և նաեւ ընտրեալ նուագաժողովներ վենետկէն՝ նշանաւոր դէմքեր իրենց ժամանակին։

Բարերարներու՝ Միլիթար Աբրահոր, Մուրատի ու Ռափայէլի յիշատակը, Մըրցանակարաշխութիւնը ու նաեւ Բարեկենդանի զուարթ օրերը և ուրիշ մասնական առիթներ՝ փառաշուք նուագահանդէսներով տօնախմբուած են միշտ Վարժարանին հիմնարկութենէն 1836-էն ի վեր։ Հայ-իտալ ջերմ յարաբերութիւններու արդիւնք են՝ մաս մը այդ հանդէսներէն, որոնցմէ յիշենք 1916, մայիս 25-ին սարքուած իտալական Կարմիր Խաչի նպաստի համար, ինչպէս նաեւ երախտագիտութեան իրրեւցոյց իր երգի ուսուցիչներէն վերջին մեծագոյն դէմքին Ա. Բոնձիլաքուայի 35-ամեայ զործունէութեան առթիւ։ Թէ որքան երաժշտական բարձր զարգացում ցոյց տրուած է այս հանդէսներուն մէջ՝ կը վկայեն նուագուած կտորները, որոնք ամենամեծ վարպետներու օքերաներէն հանուած են։ Donizetti, Bellini, Rossini, Verdi, Cimarosa, Pergolesi, Leoncavallo, Wagner, Haydn, Beethoven, Mendelssohn, Bach, Boito, Bizet, Gounod լսուած են հոնրաց ի ազգային երաժշտագէտներու զործերէն։ Դաշնամուրի, ջութակի, սրնգի զործիական երաժշտութիւնը մշակուած Վարժարանիս սաներէն՝ յատուկ փայլ մը տուած է այդ հանդէսներուն, վկայ են յայտագիրները դերակատար սաներու անուններով, ինչ որ այսօր մեր օրերուն ալ կը շարունակուի։

Չայնական երգի մէջ եւս նշանաւոր հանդիսացած են իրենց կանոնաւոր և նուրբ երգեցողութեամբ և միջազգային 1931ի մրցման մէջ՝ արժանացած են ոսկի մրցանակի։

Թատերական Ներկայացումներ. Այս կէտին մէջ, ինչպէս յայտ է, Միլիթարեանը արդէն առաջնութեան իրաւունքը ունին, իրենք ըլլալով մեր ազգին մէջ առաջին

Շնիրախումբ Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանի

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ՕՐԵՐ

Արձակուրդը կրկին է, մեծ ու փոքր: Փոքր արձակուրդի օրերն են՝ շաբաթական հինգշաբթին՝ յետ միջօրէի և կիրակին, ինչպէս նաեւ եկեղեցական ու քաղաքական բոլոր տօնի օրերը:

Այս օրերը սաներու մտաւոր աշխատութեանց հանգստեան համար իրապէս ովաւոր են, գնդակախաղով ու պտոյտներով կազդուրուելու և զօրանալու սահմանուած: Յաճախ իրենց պտոյտները վենետիկոյ գեղեցիկ ու գեղարուեստական վայրերուն կ'ըլլայ, ուր կ'երթան տեանելու և սորվելու արուեստի գործերուն արժէքը, թանգարանները՝ ուր իրենց ուսումներուն համապատասխան գործնական ապացոյցները կը նկատեն:

Գիտական պտոյտէ զատ, շրջագայելու կ'ելլեն վենետիկոյ առափնեայ ծփանքներուն մօտ՝ մաքուր օդ շնչելու, վերջալոյսի անհամար խաղերուն ներկայ ըլլալու, և միեւնոյն ժամանակ՝ երեկոյեան երգի ու լոյսի անզուգական ներդաշնակութիւնն ըմբռնելու իր բոլոր բնական գեղեցկութեան մէջ, ու գլխաւորապէս ներկայ ըլլալու և ունկնդրելու Բիւզանդական տաճարին հանդէպ և աշխարհիս ամենէն մեծ ու ամենէն չքնաղ դահլճանման հրապարակին վրայ՝ վենետիկեան երգչախումբի ցայգանազները:

Եւ ճիշդ այս պարագաներու տակ է որ կը ձեւանայ բանաստեղծ ու զգայուն հոգեբանութիւնը Մ.-Ռ. վարժարանի աշակերտին:

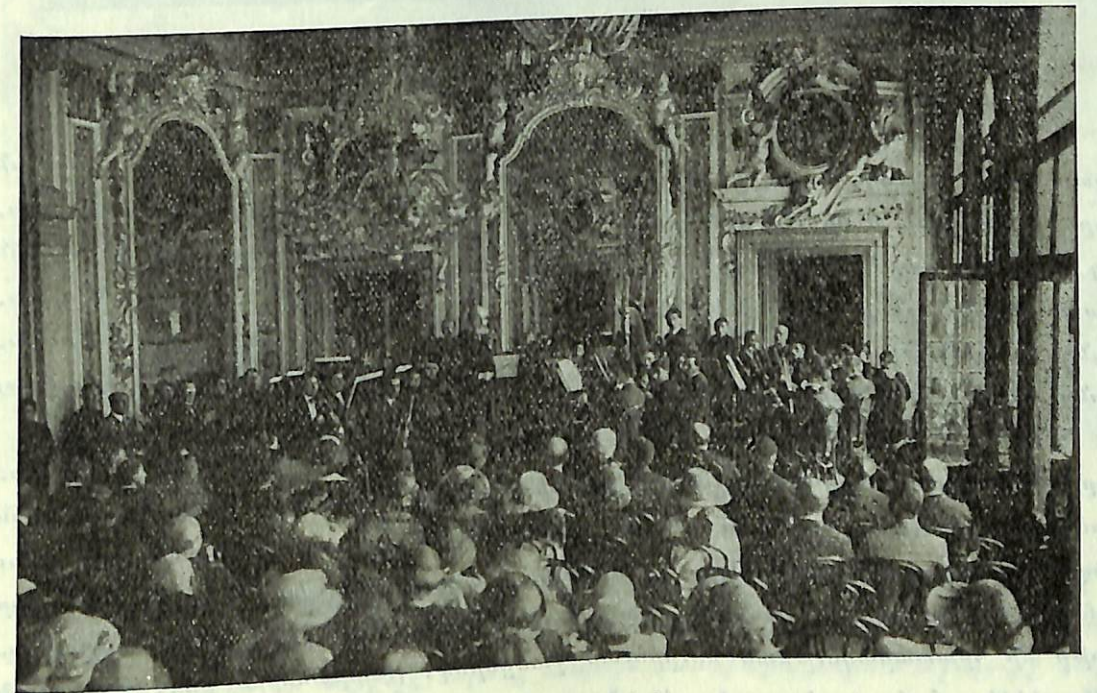
Կազդուրիչ ու զօրացուցիչ պտոյտ մ'է նաեւ այն՝ զոր նաւակով կը կատարեն վենետիկոյ լճակին վրայ՝ հագած ճերմակ տարազներ: Կանոնաւոր ու կորովի թիաւարութեամբ ուշը կը գրաւեն ղիտողներուն, ու «հայերն են» շշուկոյներ կը լսուին

չորս դին: Մարզանքի օգտակար արդիւնքը հոս եւս կը զգացուի այն անխոնջ ու զօրաւոր ջիղերուն մէջ, զոր ի յայտ կը բերեն կարեւոր պարագաներուն:

Կրօնական տօնի օրերուն ինչպէս ամէն կիրակի՝ վարժարանիս ազօթարանին մէջ ձայնաւոր պատարագը և ուրիշ արարողութիւններ՝ հոգեւոր կեանքը կ'ըլլան աշակերտաց, որոնց յետոյ կը յաջորդէ քարոզատուութիւն մը, ճշմարիտ քրիստոնեայի հոգին կազմելու համար անոնց մէջ:

Մեծ տօներուն Ս. Ղազար իր հմայիչ գաղափարականով և սիրով կը դիւթէ սաները, ու անոնք կը թռչին հոն հոգեկան մեծութեան և հայրենիքի պաշտամունքի հոգին ծծելու, ապրելու համար: Դիտուած է, որ ինչպէս անոնք կաթոգին ու ծաւալի կը թերթատեն հայրենի յիշատակարանները, պարբերականները, զոր կը գտնեն վանքին ճեմարանի սեղանին վրայ շարուած: Ու ապա Գերպ. Աբրահոյ ձայնաւորին ներկայ կը գտնուին, ձայնեղները երգիչ խումբին մասնակցելով, կը ներկայացնեն հուսկ իրենց սրտին եռանդուն մաղթանքները, Զատիկի, Մանգեան ու անուան տօնին Միաբանութեան արհի Գլխուն, որ կը փոխադարձէ անոնց իր հայրական խրախուսիչ խօսքերով:

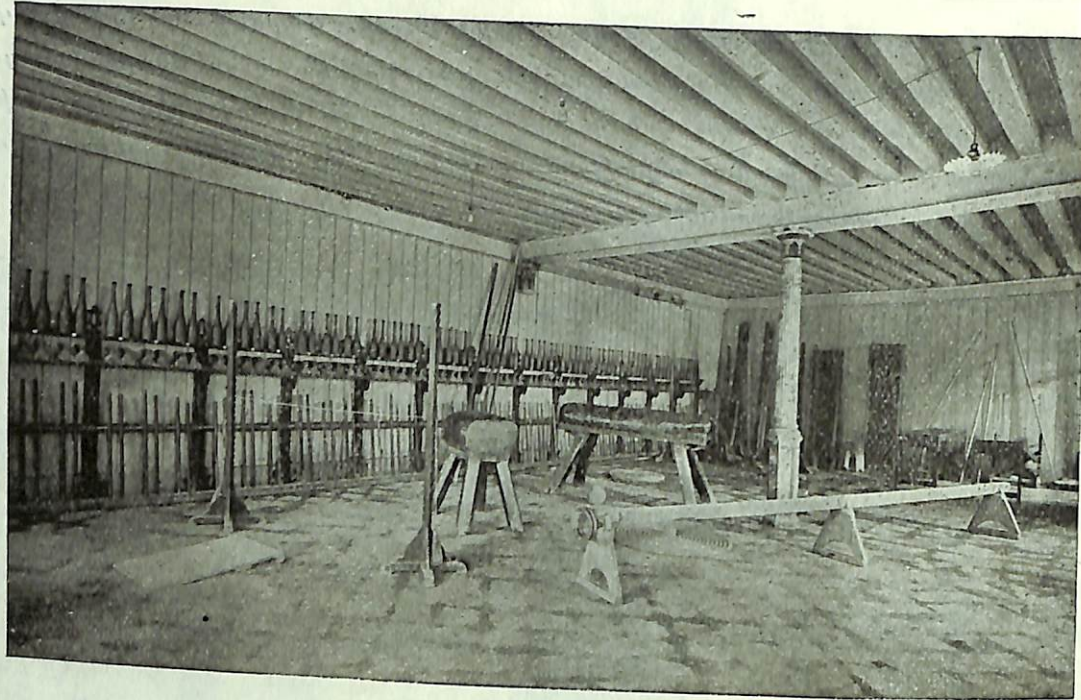
Մեծ արձակուրդը կը կանխեն քննութիւնները, ամառուան եղանակին պատճառած արտաքին տաքութեամբ աւելի ծանրացած այդ փորձանքի օրերը: Քննութեանց մէջ կարգի առաջնութիւնը վերապահուած է ընդհանրապէս Մարզանքին, որուն կը հրաւիրուին բարձրաստիճան կարեւոր անձեր, վարժարանիս բարեկամներ, վարժապետներ

Մուրատայ և Ռափայէլի տարեկան Ուսագահամոլէս մը վարժարանի թիւրուեան դահլիճի մէջ

ունենայ այն տեսակ մը առաւելութիւնը՝ որ արդէն մատնանշուած է շատ մը դիտող աչքերէ:

Թէ ինչպէս կը կերպարանափոխուի տղան՝ այս միջավայրին մէջ, ծնողք մը կը գրէ խանդավառուած. «Ինչ շնորհալի, ինչ երկնային ձիրք ունին այդ վարդապետները որ իմ տղան այսքան գեղեցիկ, ազնիւ ու բարի են ըրեր, անճանաչելի է... մենք ինչ պիտի փոխարինենք այսքան բարիքներուն»: — Բնական է որ շատ բան աշակերտին բնածին յատկութիւններէն, սրտէն ու ընտանեկան ընտիր պայմաններէն

Մարզարան

րէն կախում ունի դաստիարակութեան գործին յաջող ելքին համար. բայց միջավայրին գործած ազդեցութիւնն ալ անուրանալի է:

Միլիթարեան սոյն միջավայրը կը ձկտի նախ տոգորել պատանիի սրտին մէջ կրօնական մաքուր զգացումը՝ ուսումով ու քրիստոնէական պարտքերու անթերի կատարման հրահանգներով, կը թելով սրտին զգացումները, հոգւոյն սլացքը ջանալով ուղղել դէպ ի ճշմարիտ գեղեցիկն ու բարին: Տոգորել երկրորդ՝ հայրենիքի վառ սէրը, սորվեցնելով ազգային կեանքին զանազան երեսները, գրական ու պատմական՝ որոնց ուսումնասիրութեամբ կը գտնեն շողշողուն տիպարներ հմայող իրենց պատանի սրտերը, հայրենի աշխարհին ու լեզուին խոր ծանօթութեամբ ալ կը զրոշմուի անջինջ ուխտուած նինքրը կիրթ հայեր. այս ջանքին կ'օգնէ եւրոպական երկրի ազդեցութիւնն ալ, որով անոնք կը ստանան շարժումներու ու ընդհանուր կենցաղի մէջ այն շնորհալի ձեւերը, ազնիւ վարմունքի պայմանները, որոնք անհրաժեշտ են մեր քիչ մ'արեւելեան անհարթ

Նաւամարդ

բարքերը ազնուացնելու համար: Այս կերպով դաստիարակուած Մ. Պէշիկթաշեան՝ ինչ հրաշքներ գործեց ստուգիւ իր առաջին իսկ մուտքով Պոլսոյ հայ հասարակութեան մէջ. որքան սրտեր կապուեցան իրեն, որքան ընտանիքներ իրեն հաստիարակ ուզեցին ունենալ զինքը իրենց զաւակներուն:

Այս ուղղութեամբ արդիւնաբերուած գործին վրայ գրելը շատ երկայն էջերու պէտք ունի. բայց ըսելու է որ Պէշիկթաշեանի պէս գործեցին, թէեւ ոչ անոր աստիճանով, դեռ ուրիշներ՝ որոնք շրջանաւարտ եղած երբ դարձան իրենց հայրենիքը, այնտեղ ազգային շարժման ստեղծիչ, ազնիւ կըթութեան քարոզիչ հռչակուեցան իսկոյն: Կը փնտռուէր Միլիթարեան աշակերտը երբ անգամ մը ճանչցուէր. այսպէս եղան Թ. Թերզեանը, Սր. Թիլեանը, Գ. Ապտուլլահ, Էմմ. Եսայեանը, Մ. Աճմեանը և ուրիշներ:...

Այս Միլիթարեան միջավայրէն ելլող լուսաւորութեան գործը, զոր կատարեցին իւրաքանչիւրն իր կարողութեամբ վարժարանիս Սաները՝ դարձեալ երկար էջեր կը պահանջէ, և որ արդէն ներկայացուած է թերթիս մէջ համառօտ գծերով:

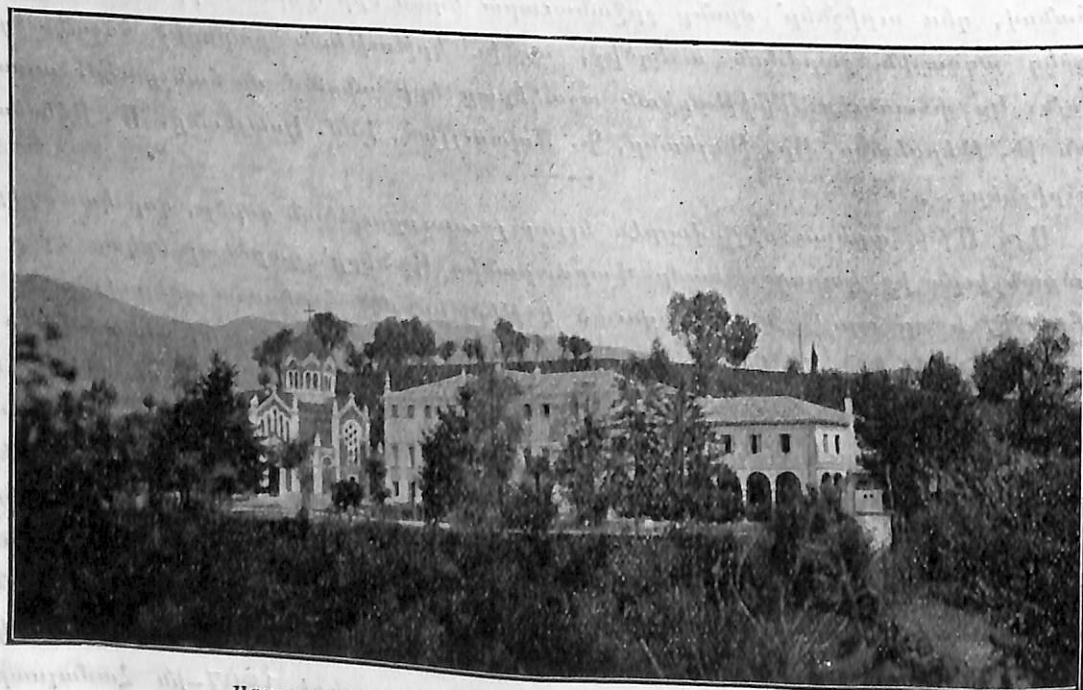
Այդ գործիչներուն իւրաքանչիւրին կեանքը մէկ մէկ կենդանի ապացոյցներ են սակայն վարժարանիս ոգւոյն ու նկարագրին՝ կրօնական, գրական ու գեղարուեստական, ազգային ու ընկերային կարեւոր շարժումներու համար, որոնցմով անոնք մեր ազգը յիստունական թուականէն ասդին բարուրեցին, զօրացուցին իր իսկութեան մէջ. մինչեւ որ մեր թշնամւոյն անգթութիւնը քանդեց ու կիսաւարտ թողուց անոնց սկսած գեղեցիկ գործը: Աղէտի օրերէն վերջ, դարուն հոգեբանութեան փոփոխութեամբ, զգացուեցաւ վարժարանիս Սանուց ուղղութեան մէջ ալ աւելի գործնական կեանքի պահանջներու գոհացումի հակիլ. ու ճիւղերու ընտրութեան մէջ զգալի եղաւ բժշկական և ճարտարապետական ասպարէզի որոշ բերումը, որ գուցէ 1897-ին Համալսարան

մուտքի իրաւունքը շնորհուելէն վերջ արդէն սկսած էր: Այնու հանդերձ ազգին օգտակար ըլլալու միտումը միշտ մնաց անփոփոխ, մանաւանդ Արտասահմանի հայութեան մէջ ստեղծելով անհրաժեշտ ուժ մը ապագայի ազգային միութեան համար, զինուած սկզբունքով՝ ցրումի ու ձուլումի դէմ: Մխիթ. Ն. Սանուց միութիւնը ասոր ապացոյցն է իր ծրագրով:

Հ. Մ. Ճ.

Ներքին ճակատ Մ. — Ռափայէլեան վարժարանի

Ազդույ, ամարամոց Մ. — Ռափայէլեան վարժարանի

Կ Ր Թ Ա Կ Ա Ն Դ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ը

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐժԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Մուրատ—Ռափայէլեան վարժարաններու հիմնարկութեան առաջին դարադարձը պատճառ եղաւ որ աւելի խորապէս քնննուի այն և Մխիթարեան միւս գաղտնիքներու կեանքն և գործունէութիւնը: Պատկերը՝ զոր կու տայ այս գրական Յուշարձանը այդ վարժարաններու կեանքին, կատարեալ պիտի չըլլար եթէ զանց առնուէր նկատել այն դաստիարակութեան դրուածքները՝ զոր Մխիթարեանները կիրակեցին իրենց գաղտնիքներուն մէջ: Նիւթ մը՝ որքան տակաւին չուսումնասիրուած, սակայն կարեւոր էր գոնէ հարեանցի կերպով շօշափել զայն այս առթիւ: Սոյն էջերուն մէջ ուսումնասիրութիւն մը չէ որ պիտի ներկայացուի, այլ պարզապէս պիտի ուզուի գիծեր լոկ գտնել և ցոյց տալ, ջանալով աւելի այդ կրթական դրութեան հոգին վեր հանել քան կատարեալ պատկեր մը նկարել, ինչ որ դիւրին ալ չէ:

Մխիթարեան Միաբանութիւնը իր կեանքին և գործունէութեան բոլոր մարզերուն մէջ ունեցած է իբր առաջնորդ և վարժապետ իր Մեծ Հիմնադիրը: Գուցէ այնքան հաւատալի չերեւի ասիկա և սակայն ճշմարտութիւն մըն է: Մխիթարայ մահուանէն վերջ իր հոգին և իր ուսուցումը շարունակած են ապրիլ իր տան մէջ և ուղղել իր հիմնարկած ընկերութեան անդամները՝ ինքը եղած է վարժապետը անոնց՝ մտաւորապէս և հոգեպէս. երկար տարիներ ինքն անձամբ ուսուցած և դաստիարակած է զիրենց: Թէեւ կեանքի վերջին տարիներուն ուսուցման մաս մը յանձնած է ուրիշներու, այնու հանդերձ ինքն էր որ կը կատարէր առաջնորդական գործը: Ասկից դաստիարակչական միայար ոճ մը և դրութիւն մը ստեղծուած է այդ բազմամեայ շրջանի կրթական կեանքէն և գործունէութենէն:

Թեմէն: Ինչ տեսակ էր այդ դրութիւնը, ինչ սկզբունքներու վրայ հիմնուած էր, գիտական ինչ հանգամանք ունէր... դիւրին չէ այս բոլոր հարցումներուն պատասխանել: Յամենայն դէպս իբր մեթոտ եր-

Մխիթար Արքանայր

կու գլխաւոր սկզբունքներ որդեգրած էր իրեն իբր հիմ՝ փորձառութիւնը և ողջմտութիւնը: Այն միջոցին դաստիարակութիւն իբր առանձին գիտութիւն դեռ չէր յայտնուած, և ոչ ալ գոյութիւն ունէին կրթական զանազան գաղտնիքներ. դաստիարակութեան մէջ ամէն բան անհատներու տաղանդին և մտքի լուսաւորութեան թող-

ԲԱՉՄԱՎԷՊ ԾԳՈՍՏ - ԳԵԿՏ. 1936